

UZBEKISTAN ANTI-CORRUPTION DIGEST

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISH

KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA
PARLAMENTNING ROLI

Jahongir SHIRINOV *

* Oliy Majlis
Qonunchilik palatasi
Korrupsiyaga qarshi
kurashish va sud-
huquq masalalari
qo'mitasi raisi

Annotatsiya: Oliy Majlis Qonunchilik palatasida Korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari qo'mitasining 5 ta asosiy faoliyat yo'nalishlari haqida to'xtalib o'tilgan.

Yuborilgan: 2022-yil 31-yanvar

Qabul qilingan: 2022-yil 11-fevral

Nashr qilingan sana: 2022-yil 25-mart

Copyright © 2022 O'zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi. Bu asar Creative Commons «Attribution» («Atributatsiya») 4.0 shartlari asosida tarqatilgan.

IQTIBOS KELTIRISH TARTIBI:

Shirinov, J. 2022. Korrupsiyaga qarshi kurashishda parlamentning roli. Uzbekistan Anti-Corruption Digest. 2, 1 (mart 2022), 16–19.

DOI: <https://doi.org/10.47689/uacd-2181-3345-vol2-iss1-pp16-19>

Korrupsiya lotincha “corrumpere” so'zidan olingan bo'lib, “buzmoq” degan ma'noni bildiradi.

Korrupsiya – shaxsning o'z mansab yoki xizmat mavqeidan shaxsiy manfaatlarini yoxud o'zga shaxslarning manfaatlarini ko'zlab, moddiy yoki nomoddiy naf olish maqsadida qonunga xilof ravishda foydalanishi, xuddi shuningdek, bunday nafni qonunga xilof ravishda taqdim etishni anglatadi.

Yurtimiz tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Sohibqiron Amir Temur o'z saltanatida davlat xizmatchilarining maoshini oshirib borishi barobarida, korrupsiyaga qo'l urgan shaxslarni qattiq jazolagan.

U korrupsiyaga qarshi jamoatchilik nazoratini kuchaytirishga intilgan. Aholi vakillari bilan suhbatlar olib borib, ulardan joylardagi rahbarlarning adolatsizlikka yo'l qo'yishi, ta'magirlik qilishi holatlarini aniqlagan hamda ularni xolislarning ko'z o'ngida jazolagan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, korrupsiya dunyo iqtisodiyotiga har yili o'rtacha 2,6 trillion dollar zarar keltiradi. Bu esa dunyo yalpi ichki mahsulotining 3 foizini tashkil etadi.

Korrupsiya mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy hayotiga quyidagicha salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi:

SIYOSIY SOHADA	IQTISODIY SOHADA	IJTIMOY SOHADA
Umummilliy manfaatdan ayrim guruhlar manfaatining yuqori qo'yilishi	Investitsion muhitning buzilishi, kichik biznesning zarar ko'rishi	Uyushgan guruhlarining paydo bo'lishi, ijtimoiy tengsizlik, kambag'allik
Xalqning davlatga bo'lgan ishonchining pasayishi	Davlat resurslarining maqsadsiz taqsimlanishi, narxlarning soxta oshirib ko'rsatilishi	Davlatning ijtimoiy muammolarni hal eta olmasligi
Demokratik prinsiplar yo'qolishi, qonun ustuvorligi buzilishi, sudlar faoliyatining samarasizligi	Moliyaviy, iqtisodiy xavfning oshishi, yashirin iqtisodiyot, iqtisodiy raqobatning pasayishi	Ochiqchasiga huquqiy buzilishlar, jinoyatchilarning jazosiz qolishi

Bugungi kunda dunyoda korrupsiya turli shakllarda namoyon bo'lmoqda. Ular jumlasiga:

- pora, mansabdor shaxsni “sotib olish”, “ustama haq” olish;
- davlat resurslarini o'zlashtirish, rastrata (kamomad);
- tanish-bilish yo'li bilan o'z yaqinlarini lavozimga tayinlash;
- davlat funksiyalarini amalga oshirishda manfaatlar to'qnashuvi;
- muayyan masalani hal etishda qimmatbaho sovg'alar berish va olish;
- davlat xizmatchisining biznesga noqonuniy “rahnamollik” qilishi;
- mansabini suiiste'mol qilgan holda fuqarolarda huquqini talab qilish istagini yo'qotish;
- boshqaruvda hiyla-nayrang (saylovlarni soxtalashtirish, ayrim guruh manfaati yo'lida adolatsiz qaror qabul qilish);
- sudning mustaqilligiga daxl qilish;
- sun'iy tanqislikni vujudga keltirish;
- siyosatchilarning xalqqa “yaxshi kishi bo'lib ko'rinishi” uchun o'z mavqeidan foydalangan holda qonunga xilof ravishda davlat xizmatlarini ko'rsatishi va h.k.

Lekin afsuski, milliy qonunchiligimizda korrupsiyaviy jinoyatlarning toifalari aniq emas. Biz, ko'pincha, pora berish va pora olish va shu kabi boshqa jinoyatlarni korrupsiyaviy jinoyat deb kelamiz. Vaholanki, yuqorida sanab o'tilganidek, to'g'ridan-to'g'ri moddiy manfaatdorlik bilan bog'liq bo'lmagan jinoyatlar ham korrupsiyaviy ko'rinishda bo'lishi mumkin.

Shu sababli bugungi kunda Oliy Majlis Qonunchilik palatasida Bosh prokuratura

bilan hamkorlikda Jinoyat kodeksiga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritishni nazarda tutuvchi qonun loyihasi ustida ish olib borilmoqda. Unga muvofiq, Jinoyat kodeksining sakkizinchi bo'limini “Korrupsiyaga oid jinoyatlar” degan yangi atama bilan to'ldirish va unda korrupsiyaviy jinoyatlarni aniq moddalari va bandlari bilan ko'rsatish taklif etilmoqda. Qonun loyihasi bilan korrupsiyaviy jinoyatlar uchun jazoni kuchaytirish nazarda tutilmoqda.

Javobgarlikdan va jazodan ozod qilish muddatlari og'ir va o'ta og'ir korrupsiyaviy jinoyatlarga nisbatan tatbiq etilmasligi belgilanmoqda.

Ta'kidlash lozimki, O'zbekistonning 2008-yilda BMT Korrupsiyaga qarshi Konvensiyasiga qo'shilishi korrupsiyaga qarshi kurashning huquqiy asoslarini takomillashtirishga zamin yaratdi.

Mamlakatimizda “korrupsiya” so'zi ishlatilgan 210 ta normativ-huquqiy hujjat mavjud. Albatta, ularning barchasida ushbu so'z korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish maqsadida ishlatilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining (7-dekabr 2018-yil Konstitutsiyamizning 26 yilligi munosabati bilan o'tkazilgan tantanali yig'ilishdagi ma'ruzada) taklifi asosida 2019-yilda Oliy Majlis Qonunchilik palatasida “Korrupsiyaga qarshi kurashish va sud-huquq masalalari qo'mitasi” tashkil etilgan.

Qo'mita korrupsiyaga qarshi kurashish borasida parlamentning asosiy vazifa va funksiyalaridan kelib chiqib, 5 ta yo'nalishda ish olib boradi.

Uning faoliyatiga avvalambor, qonun ijodkorligi faoliyati kiradi. Qo'mita har yili korrupsiyaga qarshi kurashish hamda sud-huquq masalalariga oid **o'rtacha 40 ta** qonun loyihalarini olib chiqadi. Bu Quyi palata tomonidan har yili ko'rib chiqiladigan qonun loyihalarining **25-30 foizini** tashkil etadi.

Masalan, Qo'mita "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi, 2021-yil 18-noyabrdagi "O'zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi, davlat organlaridagi byurokratiyaning oldini olishga qaratilgan "Ma'muriy tartib-taomillar to'g'risida"gi, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari faoliyatining ochiqligi to'g'risidagi qonunchilikni buzganlik uchun ma'muriy javobgarlikni nazarda tutuvchi va boshqa qator qonunlarga mas'ul bo'lgan.

Bundan tashqari, Qo'mita **boshqa sohadagi qonunlarning ishlab chiqilishida ham ularda korrupsiyaviy normalar xavfining oldini olish nuqtai nazaridan** ishtirok etmoqda. Masalan, "Yer uchastkalarini ajratish va ulardan foydalanish, shuningdek, yerlarni hisobga olish va davlat yer kadastrini yuritish tizimi takomillashtirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida"gi Qonunning loyahasini tayyorlashda Qo'mita bevosita ishtirok etgan.

Qonun ijodkorligining ikkinchi yo'nalishi **bu qonunlarni korrupsiyaga sharoit yaratuvchi normalardan xoli qilishdir**. O'tgan davr mobaynida Qo'mita parlamentga taqdim etilayotgan qonun loyihalarida aniqlangan 40 dan ortiq korrupsiogen normalarni aniqlagan va ularni chiqarib tashlash yoki o'zgartirishga erishgan.

Bundan tashqari, Qo'mita tomonidan amaldagi qonunlar ham korrupsiyaga qarshi tahlil qilib borilmoqda. Masalan, Qo'mita amaldagi qonunlarda 10 dan ortiq korrupsiogen normalarni aniqlab, ular yuzasidan tahliliy ma'lumot tayyorlagan va bu masalada tegishli normativ-huquqiy hujjat loyihalarini tayyorlash rejasiga kiritish choralarini ko'rgan.

Qo'mitaning **ikkinchi faoliyat** yo'nalishi bu parlament nazorati. Qo'mita o'tgan davr mobaynida 20 dan ortiq nazorat-tahlil tadbirlarini o'tkazgan.

Sog'liqni saqlash, qurilish va boshqa qator sohalarda bevosita joylarga chiqqan holda korrupsiyaning oldini olishga oid qonunlarning ijrosi o'rganilgan.

Tizimda korrupsiyaning oldini olish, komplayens nazorati samaradorligini oshirish, korrupsiyaga murossasiz madaniyatni shakllantirish maqsadida Davlat bojxona qo'mitasi, Sog'liqni saqlash, Adliya, Qurilish vazirliklari, Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi rahbarlarining axboroti eshitilgan. Eshituv yakunlari bo'yicha tizimda korrupsiyaning oldini olish, davlat xizmatlarini ko'rsatishni raqamlashtirishni kengaytirish va boshqalarni o'z ichiga olgan **Qo'mita qarorlari chiqarilib, ijroga qaratilgan**.

Eshituv yakunlari bo'yicha ayrim **korrupsiyaga sharoit yaratuvchi idoraviy-me'yoriy hujjatlarni bekor qilishga erishilgan**. Masalan, Qo'mita taklifiga asosan, Davlat bojxona qo'mitasi raisining 2021-yil 25-fevraldagi 01-02/8-11-son buyrug'iga binoan, "Tovarlar va transport vositalarini belgilangan joylardan tashqarida va bojxona organlarining belgilangan ish vaqtidan tashqari vaqtda bojxona rasmiylashtiruvidan o'tkazganlik uchun bojxona yig'img'larini undirish tartibi" (AV № 925, 2000-yil 11-may) hamda ushbu hujjatga aloqador yana 4 ta hujjat o'z kuchini yo'qotgan.

Uchinchi faoliyat yo'nalishi bu joylarda muloqot o'tkazish. Davlat rahbarining tashabbusi bilan taklif etilgan ushbu usul asosida deputatlar joylarga chiqib, jamoatchilik vakillari, tadbirkorlar, sudlar, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, advokatlar bilan muloqot o'tkazib kelmoqdalar, ular orasida anonim ijtimoiy so'rovlar o'tkazilmoqda. Muloqot davomida hududda korrupsiyaning oldini olish, odil sudlovni ta'minlash borasida ko'tarilgan masalalar xalq deputatlari mahalliy kengashlari sessiyalarida **ko'rib chiqilgan**.

To'rtinchi faoliyat yo'nalishimiz turli kollegial organlar ishida ishtirok etishdir. Qo'mita a'zolari Korrupsiyaga qarshi kurashish Agentligi

huzuridagi Jamoatchilik kengashini tuzish bo'yicha maxsus komissiya, Jinoyat va Jinoyat protsessual qonunchiligini takomillashtirish komissiyasi, Sudyalar oliy kengashi, Yangi O'zbekiston ma'muriy islohotlari dasturi loyahasini ishlab chiqish bo'yicha turli komissiyalar, Korruptsiyaga qarshi kurashish milliy kengashi va boshqa kollegial organlar tarkibida faoliyat yuritishmoqda. Masalan, Qo'mita a'zolari Jizzax viloyatida Korruptsiyaga qarshi kurashish mahalliy kengashlari faoliyatini tashkil etish, ularga korruptsiyaning oldini olishda ma'muriy preventiv usullardan foydalanish yuzasidan uslubiy ko'mak berishgan.

Beshinchi faoliyat yo'nalishi – bu korruptsiyaga qarshi targ'ibot. O'tgan davr mobaynida Qo'mita a'zolari televideniye, radio, bosma OAV, internet va ijtimoiy tarmoq sahifalarida **5 mingdan** ortiq chiqish qilishgan. Shuningdek, Qo'mita tomonidan 20 ga yaqin konferensiya, seminar va davra suhbatlari o'tkazilgan. Qo'mita a'zolari korruptsiyaga qarshi xalqaro forumlarda ma'ruzalar bilan ishtirok etishgan.

Bundan tashqari, Qo'mita **ilmiy hamjamiyat vakillari** bilan sohaga oid ilmiy-amaliy takliflarni ham doimiy muhokama qilib boradi. Olimlar tomonidan taqdim etilgan takliflar asosida Qo'mita tomonidan turli qonun loyihalari takomillashtirilgan.

Albatta, biz "korruptsiyaga qarshi immunitet"ni hosil qilish uchun nafaqat "korruptsiyaviyer", balki uning atrofini ham "tozalashimiz", aniqrog'i, korruptsiyaga shart-sharoit yaratuvchi omillarni yo'qotishimiz lozim.

Bizningcha, korruptsiyaga qarshi kurashish uchun quyidagi **4 ta ta'sir vositalari baravar qo'llanilishi kerak.**

Dastlab, **halol ishlashni rag'batlantiruvchi ta'sir.** Bunda:

- munosib maosh;
- korruptsiya haqida xabar bergan shaxslarni rag'batlantirish;
- halol insonni yuqori lavozimlarga tayinlash prinsipi tatbiq etiladi.

Ikkinchidan, **"to'g'on vositasi", ya'ni korruptsiyaga sharoit yaratuvchi omillarni to'suvchi ta'sir.** Bunda:

- davlat xizmatlarini ko'rsatishda inson omilini qisqartirish;

- huquqbuzarliklarni elektron qayd etish;
- lavozimga ochiq tanlov asosida tayinlash;
- davlat xizmatchilarining o'z daromadini deklaratsiya qilishi;
- davlat xaridlarining shaffofligini ta'minlash;
- qonunchilikda korruptsiogen normalarni bartaraf etish;
- byurokratik to'siqlarni bekor qilish;
- manfaatlar to'qnashuvining oldini olish;
- sudlarning mustaqilligini ta'minlash muhim rol o'ynaydi.

Uchinchidan, **korruptsiyaga qarshi ma'rifiy ta'sir.** Bunda:

- korruptsiyaga nisbatan murosasiz munosabatni shakllantirish;
- aholining huquqiy ongi va madaniyatini oshirish;
- diniy ulamolarimiz tomonidan ham korruptsiyaga qarshi diniy-ma'rifiy da'vat olib borish maqsadga muvofiq.

To'rtinchidan, **korruptsiyaga qarshi nazorat tizimi.** Bunda:

- korruptsiyaga qarshi kurashni muvofiqlashtirgan holda olib borish;
 - korruptsiya uchun qattiq jazo va javobgarlikning muqarrarligi;
 - korruptsiya natijasida olingan mol-mulkni musodara qilish;
 - korruptsiyaviy jinoyat sodir etganlarni davlat xizmatiga qabul qilmaslik;
 - korruptsiya holatlarining "latent" bo'lib qolishining oldini olish;
 - korruptsiya yo'li bilan chiqarilgan qarorlarning bekor qilinishi;
 - kuchli jamoatchilik nazorati;
 - mansabdor shaxslarning xalq oldida hisobdorligi;
 - korruptsiyani fosh etish borasida professional tadqiqotlar olib borishga qodir bo'lgan nodavlat notijorat tashkilotlari hamda "jurnalistik tekshiruv"lari;
 - "korruptsiyaga qarshi ichki audit" tizimining samarali ishlashi talab etiladi.
- Umuman olganda, korruptsiyaga qarshi kurashish bu faqat davlat organlarining ishi emas, balki bu borada jamoatchilik vakillari ham birdek harakat qilsagina, maqsadga erishish mumkin bo'ladi.